

Landbrugets Gæld og en Arvegaardslovgivning*).

Af Sagfører, cand. jur. M. Hesselbjerg.

Efter at Verdenskrisens Virkninger i 1930 naaede til det danske Landbrug, har Spørgsmaalet om Landbrugets Gældsbyrde staaet paa Dagsordenen. Det har i høj Grad beskæftiget Lovgivningsmagten og givet sig Udslag i mange Love. Disse Love har navnlig haft til Formaal at hjælpe den Del af Landbrugerne, der havde saa stor Gæld, saa de ikke uden Hjælp kunde blive ved deres Ejendomme. Dette gælder Akkordlovene i Aarene 1931—35 og Saneringslovene i 1936—38. Disse Love bygger paa den Forudsætning, at Vanskelighederne er af forbigaaende Karakter, at det blot gælder om at komme igennem en vanskelig Periode, og som paa mange andre Omraader forsøger man at klare Sagen ved Understøttelse fra Statens Side til de daarligt stillede, her de mest forgældede. Det er ikke denne understøttende Lovgivning, jeg særlig har beskæftiget mig med, og som jeg vil tale om. Efter min Opfattelse er Vanskelighederne af en varig Karakter. Skal Problemet løses, kræves der en Lovgivning paa langt Sigt, en Lovgivning, der skal modvirke, at der i Fremtiden stiftes større Gæld, end Landbruget kan bære. Det er et Problem, om Lovgivningen kan og skal løse denne Opgave, Begrænsningen af Gældsstiftelsen. Det er et Spørgsmaal, der egentlig ikke er nyt. Det har været behandlet af adskillige, bl. a. ogsaa af en i 1911 nedsat Landbokommission, dengang uden noget Resultat, men

---

*) Efter Foredrag i Fyns Stifts patriotiske Selskab den 5. December 1938.

Udviklingen har medført, at man igen kommer tilbage til det.

Spørgsmaalet om Landbrugets Gældsbyrde hører sammen med den Besiddelsesform, der hedder Selvejet, d. v. s. den Form, hvor Ejendommens Bruger tillige er dens Ejer. I Nutiden er denne Form Reglen her i Landet. Brugere, der ikke er Ejere — Lejere eller Forpagtere — er nu Undtagelsen, men gaar vi et Par Hundrede Aar tilbage i Tiden, var Forholdet lige det omvendte. Selvejerbønderne udgjorde kun nogle faa Procent, Resten var Fæstere, d. v. s., de var en Art Forpagtere, men Brugsforholdet varede, i Modsætning til Nutidens Forpagtning, for Fæsterens og hans eventuelle Enkes Levetid. Fæsteren fik ikke alene overladt Jord og Bygninger, men ogsaa Besætning, Redskaber m. v. Denne Besiddelsesform krævede ikke megen Kapital af Brugeren, og Gælden kunde ikke komme til at spille nogen større Rolle. Den Gæld, som Fæsteren kunde stifte, kunde ikke blive stor, thi Fæsteforholdet dannede ikke noget brugeligt Grundlag for Kreditgivning i større Omfang.

Skavankerne ved Fæsteforholdet var dels, at en Del af Vederlaget for Brugen havde en meget uheldig Karakter, nemlig Hoveriet, der var af ubestemt Omfang, dels at Retten bortfaldt ved Brugeren, eventuelt hans Enkes Død. Fæsterens Arving havde ingen Ret til at fortsætte Forholdet, og hvis han fik Tilladelse dertil, fastsatte Ejeren Vilkaarene. Hvis en Fæster forbedrede Ejendommen, kunde det bevirke, at Ejeren stillede større Fordringer til hans Arvinger, og dette kunde medføre, at Fæsteren havde ringe Interesse i Ejendommens og Landbrugets Forbedring.

Disse Skavanker medførte, at man i sidste Halvdel af det 18. Aarhundrede — samtidig med at man paa flere Maader søgte at forbedre og sikre Fæsterens Retsstilling, bl. a. ved at gøre Hoveriet bestemt — fra Statsmagtens Side søgte at fremme Bøndergaardenes Overgang fra Fæste til Selveje. Indledningen hertil danner en Forordning

af 13. Maj 1769 om Selvejerbønder i Danmark og de dem allernaadigst forundte Fordele. Man ser af Forordene til denne, hvilke Forventninger der stilles til Selvejet. Dette maa anses for at være til Landets almindelige Bedste og Fordel, »da det ikke vel kan fejle, at jo Jorden maa overhovedet blive bedre behandlet, naar den, som dyrker den, ved og er forvisset om, at den Tid, Flid og Kræfter, han anvender paa Gaardens og Grundens Forbedring, kommer ham selv og hans Børn og Arvinger efter ham til Nytte, end naar han i den Henseende lever i Uvished.« Man venter saaledes, at Selvejet skal gøre Bonden uafhængig og sikre ham Frugterne af hans Arbejde. Man har dog allerede dengang Blikket aabent for, at Uafhængigheden og Sikkerheden kan blive illusorisk, hvis Bonden har for stor Gæld, og i samme Forordning er derfor givet en Bestemmelse, der skal kunne forhindre, at dette sker gennem den lige Arvedeling. Forordningen giver Selvejerbonden Ret til ved Testamente at bestemme, »hvorledes der efter hans Død skal forholdes med hans Gaard og dertil tilhørende Besætning, hvem af hans Børn eller andre Arvinger samme skal tilfalde, hvad der egentlig skal følge med Gaarden og regnes til dens Besætning, samt hvad Sum Arvingen skal tage samme for, og hvor meget han derfor skal erlægge til Stervboen og hans Medarvinger«. Efter den Tids Lovgivning var det ikke tilladt nogen ved Testamente at give det ene af sine Børn mere end de andre, saa Bestemmelsen var en vigtig Afvigelse fra de almindelige Arveregler, begrundet i Hensynet til, at den Arving, der overtog Gaarden, ikke skulde blive belastet med større Gæld, end Gaarden kunde bære. Denne Regel, der gav Selvejerbonden en vidtgaaende Ret til at sætte Ejendomsprisen under Handelsværdien, gælder endnu, men den har ikke haft ret megen Betydning, fordi det aldrig er bleven Skik blandt Bønderne at oprette den Slags Testamenter. Den Tanke, der laa til Grund for Bestemmelsen, stemte godt nok med Bøndernes Anskuelse, men man realiserede den paa anden

Maade, nemlig ved Overdragelser i levende Live paa Vilkaar, der ikke rettede sig efter Ejendommens Handelsværdi, men efter det Hensyn, at Arvingen ikke skulde paatage sig større Gæld, end han kunde klare, selv i vanskelige Tider.

Landboreformerne i Slutningen af det 18. Aarhundrede medførte efterhaanden Bønderbrugenes Overgang fra Fæste til Selveje. Man regner med, at omkring $\frac{3}{5}$ af Bøndergaardene var overgaaet til Selveje, inden den Landbrugskrise begyndte, der varede fra 1818 til 1828. Denne saakaldte store Landbrugskrise havde to Aarsager, dels Pengeforvirringen, dels det almindelige Prisfald paa Landbrugsprodukter, efter at Krigene i Aarhundredets Begyndelse var ophørt. Regeringen havde for at klare Statens Udgifter udstedt uindløselige Pengesedler til alt for store Beløb. Dette førte efter 1807 til en stærk Inflation. Priserne steg i voldsomt Omfang, og der spekuleredes og handledes ogsaa med Landejendomme til høje Priser. Da saa Tilbageslaget kom, efter at man var begyndt at sanere Pengevæsenet, havde en Del af Selvejere en Gæld, der langt oversteg Ejendommens Værdi og Forrentningsevne. Følgen heraf blev, at en stor Del af Landbostanden blev ruineret, Tvangsauktioner hørte til Dagens Orden, og Ejendomspriserne faldt til en Fjerdedel af, hvad de havde været. Krisen ramte alle Landbrugere, men i meget forskellig Grad; den ruinerede dem, der havde paadraget sig for stor Gæld ved Ejendoms-køb, Byggeri m. v. i Inflationsperioden, men de Selvejere, der havde holdt sig fra Gældsstiftelse, slog sig igennem. Forholdsvis let gik det for Fæsterne. Deres Forpagtningsafgift — Landgilden — blev væsentlig enten udredet in natura — i Korn m. v. — eller efter Kapitelstakst, saa den blev nogenlunde den samme.

Landbrugskrisen viste saaledes, at Selvejet ogsaa havde sin Skyggeside, og Fæstevæsenet sine Fordele. Under Landbrugskrisen standses derfor ogsaa Overgang fra Fæste til Selveje, og selv efter Landbrugskrisens Op-

hor i 1828 varede det mange Aar, inden der igen kom Fart i denne Overgang. Det skete først efter 1850, da der igen var gode Tider for Landbruget.

Efter Afslutningen af den store Landbrugskrise var Udviklingen gunstig for Landbruget lige til Slutningen af det 19. Aarhundrede. Der var stærk Fremgang i Produktionen, stigende Priser paa Landbrugets Produkter og dermed stigende Priser paa Landejendomme. Ganske vist steg da ogsaa Landbrugets Gæld, men saa længe Priserne var stigende, var den forholdsvis let at bære. I 1880erne og -90erne faldt imidlertid Priserne paa Landbrugets Produkter stærkt, og det viste sig da igen, at Selvejet havde sin Skyggeside. Mange Selvejere maatte gaa fra Ejendommene paa Grund af for stor Gæld, hvorimod de Fæstere, der endnu var tilbage, slap meget lettere gennem Krisen. Efter Aarhundredskiftet indtraadte igen en Opgangstid, og denne fortsatte til efter Krigen.

I 1911 blev der nedsat en Landbokommission, der bl. a. skulde undersøge og behandle Spørgsmaalet om Landbrugets Prioritetsgæld og Kreditforhold. Kommissionen afgav en Betænkning om disse Spørgsmaal i 1916, og det har Interesse at se de Oplysninger og Betragtninger, der findes i denne Betænkning.

Naar man betragter den historiske Udvikling — siges der — viser det sig, at stigende Ejendomspriser medfører stigende Gæld og faldende Ejendomspriser mindre Gæld. Gælden bevæger sig dog meget langsommere og tungere end Ejendomspriserne. Forholdet er saaledes det, at Opgangstider fører til større Gæld, Nedgangstider til mindre. Grunden til Stigningen af Gælden er hovedsagelig, at Ejendommene skifter Ejere dels ved Salg og dels ved Arvedeling. Ved disse Ejerskifter lægges de større Ejendomspriser til Grund, og Pantegælden forøges ved Prioriteter dels til Sælgerne og dels til Medarvingerne. Omvendt gaar det i Nedgangstider. Da vil ogsaa Gælden efterhaanden falde, navnlig gennem Ejendommens Tvangssalg. Forholdet mellem Gæld og Ejendomsværdier — Gælds-

procenten — vil derfor — antager man — i det lange Løb blive nogenlunde den samme.

I 1909 var der i Forbindelse med Ejendomsskyldvurderingen foretaget en Opgørelse over Landbrugets Prioritetsgæld. Denne androg 1417 Mill. Kr., Ejendommenes Panteværdi, d. v. s. skattepligtige Værdi af Ejendom + Løsøre, 3310 Mill., saaledes at Behæftelsesprocenten udgjorde 42,8. Man mente, at dette nogenlunde svarede til, hvad den havde været gennem det foregaaende Aarhundrede, og dette støttede den Opfattelse, at Gældsprocenten i det lange Løb blev nogenlunde uforandret.

Ved en Opgørelse af Gældens Fordeling efter Statistikkens af 1909 viser det sig, at ca. 8 pCt. af Ejendommene har en større Pantegæld end 80 pCt. af Panteværdien og ca. 2 pCt. over 100 pCt. Heri laa der ganske vist en Fare i Nedgangstider — siges der. Kommissionen fandt just ikke Gældsforholdene ideelle, men man mente ikke, at der var noget at gøre derved. Der droftes de Midler, der kunde tænkes anvendt for at formindske Gælden, bl. a. en Maximumsgrænse for Prioritetsgælden, men man kommer til det Resultat, at »Medicinen vilde være værre end Sygdommen«.

Kommissionsbetænkningen af 1916 giver et Billede af de gode gamle Tider. Kort Tid efter stiger Ejendomspriserne paa Grund af Verdenskrigen til Højder, som man aldrig havde forestillet sig. Det viste sig da, at Gælden ikke blot, som Kommissionen havde udviklet, fulgte med i Opgangen, men den steg langt stærkere. Ifølge den officielle Statistik af 1926 var Behæftelsesprocenten steget fra 42,8 i 1909 til 49,7 i 1926, og i de følgende Aar steg den igen stærkt.

Ifølge en Beregning af Det statistiske Departement paa Grundlag af Skatteansættelserne var Behæftelsesprocenten i 1930, da Landbrugskrisen begyndte, 65,4. Ejendommenes Panteværdi var nu steget til ca. 6 Milliarder, omtrent det dobbelte fra 1909, men Pantegælden til ca. 4 Milliarder — omtrent det tredobbelte. Medens der i 1909

var 8 pCt. af Landbrugerne, der havde en Behæftelsesprocent paa over 80, havde iflg. Det statistiske Departements Beregning i 1930 over 50 pCt. en tilsvarende Gæld.

Da Landbrugskrisen begyndte, havde Landbruget saaledes en langt større Gæld, end man tidligere havde anset for mulig. Efter de Betragtninger, som Landbokommisjonen havde gjort, skulde dette nu regulere sig selv. Med de daarlige Priser paa Landbrugets Produkter skulde følge Fald i Ejendomspriserne, og Pantegælden skulde da reduceres, navnlig gennem Tvangssalg af Ejendomme.

I Aarene 1930—31 og 1931—32 var Landbrugets Rentabilitet uhort ringe. Forrentningsprocenten iflg. Landøkonomisk Driftsbureau var henholdsvis 0,6 og $\div$ 0,5, d. v. s. at en Landejendom slet intet kunde forrente. Havde man nu overladt Landbruget til Kræfternes frie Spil, maatte Resultatet være blevet Tvangssalg af en stor Part af Ejendommene, et stærkt Fald i Ejendomspriserne, og derigennem ogsaa en Reduktion af Gælden. Saaledes var det gaaet under de to Landbrugskriser i det 19. Aarhundrede. Det gik anderledes nu, idet Statsmagten paa forskellig Maade greb ind for at hindre en saadan Katastrofe. Man søgte at forbedre Landbrugets Rentabilitet, navnlig gennem prishævende Foranstaltninger paa lignende Maade, som man i andre Lande under tidligere Kriser har gjort det gennem Toldpolitik. Dette var i Princippet ikke noget nyt, men det var noget nyt, at man traf særlige Foranstaltninger for at hjælpe den mest forgældede Del af Landbrugerne til at blive ved Ejendommene, dels ved Indgreb i Forholdet mellem Kreditor og Debitor, dels ved Ydelse af Akkord- og Saneringslaan. Herved undgik man, at der paa noget Tidspunkt kastedes et ekstraordinært stort Antal Ejendomme ud paa Markedet med deraf følgende voldsomt Prisfald, og Følgen blev da, at man holdt Ejendomspriserne oppe og derigennem ogsaa Pantegælden.

Denne Indgriben fra Statsmagtens Side er nok bleven kritiseret, men ingen af de politiske Partier har modsat

sig den, og man ser da ogsaa, at tilsvarende Foranstaltninger er truffet i alle vore Nabolande, i hvert Fald er der givet Akkordlaan. Der maa folgelig have været gode Grunde, der talte for dem.

Resultatet er saaledes, at man undgik en Katastrofe, men sidder tilbage med Gælden, og dennes Størrelse faar man et Indtryk af gennem en officiel Opgørelse af 15. Juli 1937. Pantegælden androg da ca. 4,1 Milliarder Kr., Panteværdien ca. 5,5 Milliarder, saaledes at Behæftelsesprocenten blev ca. 75. I 1916 fandt Landbokommissionen det mindre heldigt, at 2 pCt. af Landbrugerne havde større Pantegæld end Panteværdien, men i 1937 havde omtrent 30 pCt. af Landbrugerne større Gæld end Panteværdien. En saadan Gæld kan Landbruget ikke forrente. Ganske vist bedredes Rentabiliteten efterhaanden, men Forrentningsprocenten har i Aarene 1932—1937 i Gennemsnit ikke andraget mere end 3,5 pCt. af den bogførte Værdi og 2,7 pCt. af Handleværdien.

Man kræver nu yderligere Foranstaltninger og Ofre fra Statsmagtens Side for at hjælpe de stærkt forgældede, og maaske vil saadanne blive gennemført. Men herigennem opnaar man ikke nogen væsentlig Reduktion af Gældsbyrden. Man yder en Hjælp til en Del af de nuværende Ejere, men man rører ikke ved Aarsagerne til Misèren. Der er Udsigt til, at den nuværende Gældsbyrde i Hovedsagen vil blive varig, at der vil være et stærkt Misforhold mellem Ejendomspriser og Forrentningsevne, og der er Udsigt til, at Hjælpen til de forgældede ogsaa skal blive varig. De, der nu køber Ejendomme, maa nemlig ofte begynde med større Gæld, end de kan tilsvare.

Naar man sammenligner dette Resultat af Udviklingen med de Forhaabninger, man i sin Tid havde til Selvejet, maa man sige, at Forhaabningerne i høj Grad er bleven skuffede. Man maa nemlig erkende, at det forgældede Selveje overhovedet er den sletteste Besiddelsesform, man kender. Fæsteforholdet, som Bondestanden gennem flere Menneskealdre kæmpede for at afskaffe, var langt at fore-

trække for dette. Fæstebonden havde ingen Sikkerhed for, at Frugterne af hans Flid, hans Forbedringer af Ejendommen, kom hans Børn til Gode. Men hvilken Sikkerhed har den forgældede Selvejer? Han har ikke engang nogen Sikkerhed for, at de kommer ham selv til Gode. Han lever i stadig Uvished og Frygt for, at han kan blive ude af Stand til at klare sine Forpligtelser og derved kan miste Ejendom og Hjem.

Hvad er der da at gøre ved Sagen? Fra en Side siges det, at man blot skal sørge for at gøre Landbruget rentabelt, saa retter det sig nok efterhaanden med Gælden. Det er let at se, at dette ikke klarer Sagen. Det er ikke Landbrugskrisen, der har skabt Gælden, men netop de gode Tider, der gik forud. Forbedring i Rentabiliteten fører til stigende Ejendomspriser og derigennem til højere Gæld. Er der da intet Middel til at reducere en for stor Gæld? Jo, Midlet er under det nuværende System en Katastrofe, hvor alle de forgældede Ejere tvinges fra Ejendommene, saaledes som det skete under de to Landbrugskriser i det 19. Aarhundrede. Men denne Kur vilde man ikke anvende i Nutiden, man søgte med alle Midler at afværge den. Det var efter min Mening ogsaa rigtigt, men herved opstaar andre Problemer. Hvis man ikke finder det tilfredsstillende, at det forgældede Selvejer bliver Landbrugets fremtidige almindelige Besiddelsesform, maa man, samtidig med Arbejdet paa at afbøde de nuværende Vanskeligheder, undersøge, om der findes Midler til at begrænse Gældsstiftelsen i Fremtiden.

Der mangler da heller ikke Anvisninger paa saadanne Midler.

I de senere Aar er jævnlig nævnt en *Belaaningsgrænse*, d. v. s. et Forbud mod, at Landejendomme behæftes udover en vis Procent af Handelsværdi eller Panteværdi. Man har kaldt det at »lægge Loft over Pantegælden«. Bl. a. har Professor *Vinding Kruse* foreslaaet dette, dog nærmest som et Forsøg, idet han selv giver Udtryk for nogen Tvivl om Virkningen. Han foreslaar en

Grænse ved 70 pCt. af Handelsværdien. Tanken om en Belaaningsgrænse er paa ingen Maade ny, den er allerede fremsat af tyske Nationaløkonomer i 1880erne under den daværende Landbrugskrise og er dengang kritiseret. Det er let nok at se Svagheden ved Forslaget. En Belaaningsgrænse forhindrer nok, at der stiftes egentlige Laan ud over denne Grænse, men det sker ogsaa sjældent nu, idet der ikke er mange, der ønsker at give Laan mod en saa tvivlsom Sikkerhed. Belaaningsgrænsen forhindrer derimod ikke, at der i betydeligt Omfang stiftes løs Gæld med Ejendommen som Kreditgrundlag, navnlig Varekredit. Hvis den løse Gæld efterhaanden bliver for stor, vil Kreditorerne nu ofte tage et Pantebrev i Ejendommen. Men det vil ikke gøre nogen Forandring i Kreditgivningens Omfang, om Belaaningsgrænsen forhindrer dem deri. Krediten ydes i Haab om, at den afvikles paa normal Maade, og hvis dette slaar fejl, kan Kreditorerne opnaa samme Sikkerhed gennem Retsforfølgning (Tinglysning af Udlæg), som gennem den frivillige Pantsætning.

Nogle Folk tror, at Gælden kan formindskes ved en forhøjet Beskatning af Jordværdien. Jordpriserne vil da falde og dermed Grundlaget for Gælden. Det kan være rigtigt nok, at man paa den Maade i det lange Løb talmæssigt kunde nedbringe baade Ejendomspriserne og Gælden, men det betød jo blot, at en Del af den private Pantegæld ombyttedes med en forhøjet Skatteprioritet. Der er intet i Vejen for, at der oven paa en høj Grundskyld kan bygges en Gæld, der overstiger, hvad Landbruget kan forrente. Ejendomsskatterne er steget stærkt fra Tiden før Krigen, men netop i dette Tidsrum er ogsaa Gældsbyrden steget uforholdsmæssigt.

Af andre Midler er foreslaaet en Forandring i Arvelovgivningen. En vigtig Kilde til Gældens Forøgelse er Arvedelingen. Den Arving, der beholder Ejendommen, maa i Almindelighed enten optage nye Laan i Ejendommen eller udstede Pantebreve til Medarvingerne og ofte gøre begge Dele. Hvis Arvingerne skal stilles lige, vil det

ofte betyde, at den, der overtager Ejendommen, med det samme bliver forgældet. For at undgaa saadan Forgældelse har man, som tidligere nævnt, i dansk Ret givet Selvejerbonden en udvidet Testationsret. Da denne har haft ringe Betydning, har man foreslaaet visse Regler, der bryder med det Princip, at lige nære Arvinger efter Loven har Krav paa lige stor Arv. I Norge og Sønderjylland eksisterer allerede nu Arveregler af denne Art. I Norge har efter Loven ældste Søn Ret til at overtage Ejendommen til billig Takst, der fastsættes ved Vurdering og i Almindelighed sættes til 20—30 pCt. under Handelsværdien. Denne Ret, der kaldes Aasædesretten, gælder ubetinget, saaledes at Arveladeren ikke kan fravige den ved testamentariske Dispositioner. I Sønderjylland har man lignende Regler, idet den før Genforeningen gældende Lovgivning paa dette Omraade er bevaret. Ifølge denne har ældste Søn Ret til at overtage Ejendommen til saakaldt »Broder- og Søstertakst«, der fastsættes ved Vurdering og i Almindelighed sættes 30—40 pCt. under Handelsværdien. Arveladeren kan dog ved Testamente træffe andre Bestemmelser, navnlig frit bestemme, hvem af hans Børn Retten skal tilkomme. Lignende Regler har man indtil 1887 haft paa Bornholm, hvor den yngste Søn havde Ret til at overtage Ejendommen for en »taalelig Sum«, der fastsattes ved Vurdering. Denne Ret kunde ligesom den norske Aasædesret ikke tilsidesættes ved Testamente.

I det øvrige Danmark har man ikke haft Arveregler af denne Art, men man har haft en Tradition, der virkede paa samme Maade. Da Bønderne efter de store Landboreformer i Slutningen af det 18. Aarhundrede og i Begyndelsen af det 19. Aarhundrede blev Selvejere, maatte det naturligt staa for dem som det vigtigste Maal at bevare den erhvervede Ejendom for Efterkommerne. Da de i Almindelighed havde mange Børn, kunde de ikke paa een Gang stille Børnene lige og sikre Ejendommens Forbliven i Slægten. Den af Børnene, der overtog Ejendommen, maatte ikke faa større Gæld, end han var i Stand til at

klare, selv i daarlige Tider, saaledes at han under alle Omstændigheder kunde blive ved Ejendommen. Der udviklede sig saaledes den Skik, at en af Arvingerne fik Ejendommen til en moderat Pris, der svarede nogenlunde til »Broder- og Søstertakst« i Slesvig og til Aasædesrettens »billige Takst«. Dette skete sjældent ved Testamente, men det skete i Almindelighed ved Overdragelse i levende Live. Det var sædvanligt, at Bonden i levende Live overdrog Ejendommen til en Søn eller Svigersøn, ikke alene paa Grund af Alder og Svagelighed, men ogsaa blot for at give Plads for Ungdommen. Denne Tradition, at sætte Prisen paa Ejendommen lavt for at bevare den i Slægten, var nok stærkere i Fortiden end nu, men den er endnu levende og af Betydning. Man kan af Statistikken faa et Indtryk af dens Betydning, idet denne viser, at Prisen ved Familieoverdragelser ligger lavere end ved Salg i fri Handel. Saaledes var i 1900—1904 Prisen for Gaarde pr. Td. Hartkorn 32 pCt. og i 1912 26 pCt. under den almindelige. Forskellen er nu noget mindre, men den er dog betydelig, navnlig for middelstore og større Gaarde.

I Sverige har man ingen Regler om Fortrinsret for en Arving som i Norge og heller ikke særlige Testationsregler som hos os, derimod har man ligesom hos os haft en Tradition, der gik ud paa, at Bonden af Hensyn til Ejendommens Bevarelse for Slægten overdrog den til en Arving til billig Pris.

I de senere Aar er der saavel hos os som i Sverige og Finland fremsat Forslag om at fravige Reglerne om lige Arvedeling for saa vidt angaar Landbrugsejendomme med det Formaal at formindske den Gældsstiftelse, der sker ved Arvedelingen. I 1934 har Professor Vinding Kruse fremsat et vidtgaende Forslag i den Retning. Det gaar ud paa, at der, naar en Landejendom overtages af en Arving, ikke maa udbetales nogen Arv til Medarvingerne, hvis Pantegælden derved vilde komme til at overstige 35 pCt. af Ejendommens Værdi. Arveladeren kan ved Testamente bestemme, hvem Ejendommen skal tilfalde.

Har han ingen Bestemmelse truffet, tilkommer Retten ældste Son. Lignende Forslag er siden fremsat af Kommissioner i Finland og Sverige, henholdsvis i 1935 og 1937, dog sættes efter disse Forslag Overtagelsesprisen langt højere, nemlig til henholdsvis 80 og 90 pCt. af Ejendommens Værdi, d. v. s. en forsigtig Købers Pris, og der gives ikke nogen Arving Fortrinsret efter Alderen.

I Maj 1936 blev der her i Landet af Justitsministeren nedsat en Kommission til at overveje en Revision af Arvelovgivningen, herunder Spørgsmaalet om særlige Arveregler for faste Ejendomme. Med det sidste har man antagelig navnlig tænkt paa Landbrugsejendomme, og i hvert Fald maa Kommissionen komme ind paa Spørgsmaalet om særlige Arveregler for disse.

En Lovgivning, der fraviger den lige Arvedeling med det Formaal at begrænse Gældsstiftelsen, vilde stemme med gældende Arveskik, forudsat at Overtagelsesprisen sættes til en lignende Størrelse som i Norge eller Sønderjylland.

En Lovgivning af denne Art kunde nok betragtes som et Skridt i den rigtige Retning, men hvis man vilde vente større Resultater af den, blev man sikkert skuffet. Det sker i Virkeligheden ret sjældent, at en Landejendom skifter Ejer gennem et Arveskifte, bortset fra de Tilfælde, hvor der kun er een Arving. I langt de fleste Tilfælde sker Ejendommens Overgang indenfor Familien ved en Overdragelse i levende Live. Prisen fastsættes da ved Parternes Aftale uden Anvendelse af Arveregler. Man har saa anført, at en Arvelovgivning kan ventes at have en indirekte Indflydelse paa Fastsættelsen af Prisen ved Overdragelser i levende Live. Ejeren, der ønsker at overdrage Ejendommen til en Arving for en billigere Pris end Handelsprisen, har lettere ved at gøre dette, naar Loven godkender hans Synspunkt gennem sine Arveregler. Lovgivningen kan modvirke den Opfattelse, at Retfærdigheden kræver Handelsværdien lagt til Grund. Dette kan maaske have sin Betydning, men selv om dette antages, kan

Spørgsmaalet om Landbrugets Gældsbyrde paa ingen Maade løses alene gennem en Ændring af Arvereglerne. For det første er de Ejendomme, der er erhvervede ved Arv eller Familieoverdragelse nu kun den mindste Part, vel nok 30—35 pCt., og for det andet bevirker en billig Overdragelsespris kun, at Gaardsarvingen faar en lettere Start, end han ellers vilde faa, den udelukker ikke, at Ejendommen senere bliver forgældet.

Naar man saaledes har prøvet forskellige Forslag og ingen Udvej fundet, ligger det nær at slutte, at Problemet er uløseligt, d. v. s. at Forgældelsen kun kan afskaffes, naar selve den private Ejendomsret afskaffes. En saadan Slutning vilde dog ikke være rigtig. Spørgsmaalet er ikke uløseligt. Det kommer blot an paa, om man vil anvende de Midler, der er nødvendige og tage de Ulemper, der følger med Midlernes Anvendelse. Jeg vender her tilbage til Landbokommissionens Betænkning af 1916, idet denne siger det rigtige om Problemet:

»Prioritetsgældens Vækst og dens Svingninger er en naturlig og normal Følge af det Princip, hvorpaa vort Samfund, saavel som de fleste andre moderne Stater i Nutiden hviler, nemlig den frie Omsætnings- og Kapitalismens Princip«.

Hvis man vilde afskaffe eller indskrænke Landbrugets Gældsstiftelse — siger Betænkningen videre — maa man søge Midlerne, hvor Aarsagerne findes, altsaa i den frie Omsætning af Jorden, den lige Arvedeling og den moderne Udvikling af Kreditinstitutionerne. Man maatte følgelig afskaffe eller hæmme den frie Omsætning, og man maatte modvirke den lige Arvedeling ved kraftigere Midler end de gældende Regler om Testationsretten. — Kommissionen mener imidlertid, at denne Medicin vilde være værre end Sygdommen.

»Sygdommen« er imidlertid nu af et ganske andet Omfang end tidligere, og dette forklarer, at man i Nutiden i Tyskland gør et storstilet Forsøg paa at kurere den med de nævnte Midler. Den tyske Arvegaardsløv-

g i v n i n g s I n d h o l d kan nemlig kort udtrykkes paa den Maade, at den gaar ud paa at afskaffe den frie Om-sætning og den lige Arvedeling. Den tyske Rigsarve-gaardslov af 29. September 1933 begynder med en Indledning, der i faa Ord indeholder saavel Lovens Formaal som dens Hovedregler. Den lyder saaledes:

»Rigsregeringen vil under Sikring af gammel tysk Arveskik bevare Bondestanden som det tyske Folks Livskilde.«

Denne almindelige Sætning giver Udtryk for, at Loven har et befolkningspolitisk Formaal. Den skal tjene til at modvirke Børnebegrænsningen og Flugten fra Land til By. Derefter fortsætter Loven:

»Bondergaardene skal beskyttes mod Forgældelse og Splittelse, for at de varigt kan forblive i frie Bønders Eje som Slægtsarv.

Der skal arbejdes hen til en sund Fordeling af Landbrugenes Størrelse, da et stort Antal levedygtige smaa og mellemstore Bondergaarde, fordelt over hele Landet saa ligeligt som muligt, er den bedste Garanti for Sundheden i Folk og Stat.

Rigsregeringen har derfor vedtaget følgende Lov. Dennes Grundtanker er følgende:

Et Landbrug og et Skovbrug, der mindst er saa stort, at det kan ernære en Familie og højst andrager 125 ha, er Arvegaard, naar det tilhører en Person, der er egnet til at være Bonde.

Arvegaardens Ejer kaldes Bonde.

Bonde kan kun den være, der er tysk Statsborger, af tysk eller beslægtet Afstamning og hæderlig.

Arvegaarden gaar udelt over paa Gaardsarvingen.

Medarvingernes Rettigheder indskrænker sig til Bondens øvrige Formue. De Livsarvinger, der ikke kaldes til Gaardsarving, erholder en til Gaardens Ydeevne svarende Erhvervsuddannelse og Udstyr. Kommer de uforskyldt i Nød, har de Hjemstedsret.

Gaardsarveretten kan ikke udelukkes eller indskrænkes ved testamentariske Bestemmelser.

Arvegaarden er som Grundregel uafhængelig og ubehæftelig.«

Lovens Formaal er at beskytte Bøndergaardene, de middelstore Brug, mod Splittelse og Forgældelse.

Midlerne dertil er følgende:

1. Bøndergaardene kan hverken sælges eller pantsættes uden Tilladelse af særlige Myndigheder, Arvegaardsretter, der bestaar af Dommere med Bønder som Meddomsmænd.
2. Bøndergaardene kan ej heller gøres til Genstand for Retsforfølgning og Tvangssalg. Der kan alene og kun i begrænset Omfang foretages Udlæg i Ejendommens Produkter.
3. Bøndergaardene gaar uden Arvedeling over paa en enkelt af Arvingerne.

Det vil sikkert forekomme mange uforstaaeligt, at man paa een Gang kan være Ejer af en Ejendom og mangle Ret til at sælge og pantsætte den. Vi har nok visse Ejere, der ikke frit kan pantsætte deres Ejendom, nemlig nogle Ejere af Statslaansbrug, men vi har ingen Ejere, der ikke kan sælge deres Ejendom. Vi har imidlertid haft den Slags Ejere, nemlig Besidderne af Majoraterne, d. v. s. Len, Stamhuse og Fideikommisgodser, der nu i Henhold til en Lov af 1919 er overgaaet til omsætningsfri Ejendom. Majoratbesidderne havde Ret til Ejendommens Brug og Indtægter som almindelige Ejere, men de til Majoratet hørende Ejendomme kunde uden Kongens Tilladelse hverken sælges, belaanes eller gøres til Genstand for Retsforfølgning. Ved en Besidders Død gik Ejendommen uden Arvedeling over paa een Arving, uden at Besidderen i Almindelighed havde nogen Indflydelse paa, hvem denne blev.

Man vil nu se, at disse Regler og Arvegaardslovens Regler i Hovedsagen er de samme. Det er derfor til Dels meget træffende, naar det undertiden siges, at Arvegaards-

loven har gjort den tyske Bonde til Stamhusbesidder. Formaalet med Majoratsretten og Arvegaardsretten var dog vidt forskellige. Majoratsvæsenet tilsigtede at bevare en stor Formue, som Regel bestaaende af store Jordegodser, for en bestemt Slægt og forhindre, at den spredtes, bl. a. ved Arvedeling. Arvegaardsretten gælder derimod kun for de mellemstore Landbrug, Bøndergaardene, og den tilsigter at skabe en Middelstand, der er uafhængig af laant Kapital.

Det har været et omtvistet Spørgsmaal, om man skulde kalde en Majoratsbesidder Ejer eller kun Besidder, og paa samme Maade kan man diskutere, om Arvegaardsbonden er Ejer eller blot Bruger. Hvis man vil sige, at han blot er Bruger, vil det sige, at Arvegaardsloven har berøvet ham hans Ejendomsret og blot ladet ham beholde en Brugsret, der er arvelig. Det er derimod urigtigt, naar det undertiden siges, at den har gjort ham umyndig. En Bruger er nemlig lige saa myndig som en Ejer. Man har da heller aldrig sagt, at Majoratsbesidderen var umyndig, skont han var lige saa begrænset i sin Raadighed som Arvegaardsbonden.

Det er altsaa blot et terminologisk Spørgsmaal, om man vil kalde Arvegaardsbonden Ejer eller ikke. Hvad det kommer an paa er, om Bondestanden har tabt eller vundet ved denne meget indgribende Forandring i dens Retsstilling. Det er ikke Lovens Hensigt at forringe den, men derimod at begrænse og med Tiden afskaffe Pantsætning og Gældsstiftelse, saaledes at Bønderne bliver helt uafhængige af Kapitalen. Motiveringens for Loven er ikke den, at Bonden skal være under Kontrol, for at han ikke skal handle ufornuftigt. Begrundelsen er en helt anden. Bonden er i Almindelighed ikke blevet forgældet ved Mangel paa Fremsyn eller Økonomi. Forgældelsen er en nødvendig Følge af selve Systemet. Med Retten til Pantsætning følger praktisk talt en Tvang dertil. Paa Grund af den naturlige Knaphed paa Jord betales denne i gode Tider med saa høje Priser, som den i Øjeblikket kan forrente,

og den, der overtager en Ejendom ved Køb eller Arv, maa paatage sig at forrente og afdrage en Gæld, som han ikke kan magte, naar daarlige Tider indtræffer. Hvis han vil erhverve en Ejendom, slipper han ikke uden om disse Vilkaar. Den eneste Udvej til at undgaa Forgældelsen er da at afskaffe Handelen med Jorden og ikke lægge nogen Handelsværdi til Grund ved Arvedeling. Kun derved kan Bonden komme ud af Renteslaveriet og opnaa gode Levevilkaar.

Ved Arvegaardslovgivningen er paa ingen Maade den nuværende Gæld bragt ud af Verden, idet bestaaende Rettigheder lige saa vel skal respekteres som tidligere. Men Kreditorerne har mistet den tidligere Ret til at tvangs-sælge Ejendommen paa Grund af Gælden. Hvis Debitor ikke forrenter og betaler sin Gæld, skønt han har Evne dertil, kan Kreditorerne faa Arvegaardsretten til at sætte Bonden under Administration og i værste Fald fratage ham Ejendommen.

Gennem Arvegaardslovgivningen vil man efterhaanden nedbringe og tilsidst afskaffe Gælden. Ny Pantegæld kan ikke stiftes uden Nødvendighed og med Arvegaardsrettens Tilladelse, og de vigtigste Kilder til Gældsstiftelse i Fortiden, Omsætningen og Arvedelingen, er stoppede.

Tyskerne kalder Systemskiftet i 1933 en Revolution, og man maa indrømme, at Arvegaardslovgivningen er en Revolution paa Landbrugets Omraade. Man har frataget Bonden Retten til at sælge og belaae sin Ejendom, men man vil til Gengæld gøre ham økonomisk uafhængig og sikre Ejendommen for hans Efterkommere. Der er heller ingen Tvivl om, at man kan naa dette Maal, det er blot et Spørgsmaal om Tid.

At det vil vare mange Aar, betragter Lovgivningens Tilhængere som underordnet, da Lovgivningen er bestemt til at vare i Aarhundreder. Det er ogsaa mindre væsentligt, at den i første Omgang skaber særlige Ulemper, navnlig den, at den stiller Medarvingerne meget ugunstigt. Saa-

danne Ulemper maa man finde sig i af Hensyn til de store Fordele, der vil komme Efterslægten til Gode.

Ved Siden af Arvegaardslovgivningen har man truffet særlige Foranstaltninger for at hjælpe de stærkt forgældede Landbrugere paa lignende Maade, som det er sket ved den danske Akkord- og Saneringslovgivning. Det er — siger man — til Dels Samfundet, der ved en uheldig Retsorden er Skyld i Forgældelsen, og Samfundet har derfor en Pligt til at hjælpe dem, der uden egen Skyld er bleven forgældede.

Naar man nu er kommen til det Resultat, at den tyske Arvegaardslovgivning kan begrænse og afskaffe Landbrugets Gæld, saa bliver det næste Spørgsmaal, hvilke Ulemper dette vil medføre, og hvor betydelige disse bliver. Landbokommissionen af 1916 mente, som tidligere omtalt, at Medicinen vilde være værre end Sygdommen. Det er da heller ikke vanskeligt at faa Øje paa nogle Ulemper:

1. Arvegaardslovgivningen begunstiger den ene Arving meget stærkt paa Bekostning af Medarvingerne. Dette vil ofte føles som en Uretfærdighed.
2. Naar Gaardene efterhaanden bliver gældfri, vil i hvert Fald Besidderne af de større Gaarde blive en privilegeret Overklasse, saaledes at de sociale Modsetninger forhøjes til Skade for Samfundet.
3. Naar Ejendommene erhverves ved Arv, er der ingen Sikkerhed for, at de tilfalder dygtige Personer. De udygtige Ejere vil kunne holde sig paa Ejendommen meget længe, naar de er fri for at forrente nogen Gæld.
4. Naar Bondergaardene, der udgør den største Del af Jorden, skal gaa i Arv, vil det blive vanskeligt for andre end Arvingerne at faa en Ejendom, og Prisen paa de frie Ejendomme vil følgelig blive drevet stærkt i Vejret.

Jeg skal lade det Spørgsmaal staa aabent, om disse Ulemper er større end Fordelene ved Lovgivningen. Det

er ikke nødvendigt at drofte dette, eftersom det ikke er tænkeligt, at man i et parlamentarisk regeret Land som Danmark kunde gennemføre en saa omvæltende Forandring, som Arvegaardslovgivningen er, i en overskuelig Tid. Arvegaardslovgivningen har imidlertid vist, at Spørgsmaalet om Begrænsning af Landbrugets Gældsbyrde ikke er uløseligt. Efter min Mening skal man ikke gaa af Vejen for en fordomsfri Prøvelse af, om vi kan lære noget af den. En dansk Lovgivning med det Formaal at begrænse Gælden maatte ganske vist i langt højere Grad end den tyske bygge paa det bestaaende og tilsigte en jævn Udvikling. Men Arvegaardslovens Formaal: at bevare Ejendommene i Slægten og forhindre, at de overbelastes med Gæld, er ikke fremmed for nordisk Ret og Tradition. Den norske Odels- og Aasædesret har samme Formaal, og bag de danske Testationsregler og Arvetraditionen i Danmark og Sverige ligger samme Tankegang. Efter min Mening kan man ved en Udvidelse af disse Regler og denne Tradition ligesom ved den tyske Arvegaardslovgivning opnaa en Begrænsning af Gældsbyrden og endda undgaa nogle af de Ulemper, der følger med den tyske Ret. I min Bog »Slægt og Jord« har jeg — dog uden at gaa i Detailler — givet et Udkast til en saadan Lovgivning og kaldt den en Arvegaardslovgivning paa Grundlag af nordisk Ret og Tradition. Jeg maa her nøjes med at opridse den i Hovedtræk.

Udgangspunktet for en saadan Lovgivning maa være en arveretlig Regel af samme Karakter, som vi allerede finder den i Norge og Sønderjylland, en Regel om, at Ejendommen ved Arvedeling overgaa til en af Arvingerne for en af Lovgivningen fastsat Pris, der ikke maa overstige, hvad Arvingen har Udsigt til at kunne klare med almindelig Dygtighed og Flid, »billig Takst«, som det kaldes i norsk Ret, eller »en taalelig Sum«, som det hed i den bornholmske Arveforordning. Det er dog at fore-

trække, at Prisen ikke fastsættes ved Vurdering, men sættes i Forhold til Ejendommens Panteværdi, d. v. s. skattepligtige Værdi, eventuelt efter en foretagen Omvurdering. Jeg har foreslaaet 75 pCt. af Panteværdien, idet en saadan Pris paa den ene Side ikke ligger saa langt fra Sædvanen ved Familieoverdragelser her i Landet og paa den anden Side ligger saa lavt, at Ejendommen bortset fra ekstraordinære Forhold kan forrente den. En Arve-regel af denne Art er nu, som tidligere omtalt, foreslaaet saavel i Finland som i Sverige, saa det kan antages, at et Forslag af denne Art ogsaa vilde finde Tilslutning her i Landet.

Da Overtageren af Ejendommen som Regel vil faa en ret betydelig Gæld paa Ejendommen, skal Betalingsvilkåarene være saa lempelige, at Arvingen uden særlige Vanskeligheder kan opfylde dem. Medarvingernes Parter skal ikke kunne forlanges kontant, hvis der ikke findes Midler dertil, eventuelt efter Optagelsen af en 1. Prioritet af offentlige Midler, men udredes i Form af et Pantebrev eller flere sideordnede Pantebreve med saa lang Afdrags-tid, at Overtageren ikke kommer i Vanskeligheder, og med Bestemmelser om, at der under daarlige Konjunkturer af en Myndighed kan bevilges Fritagelse for at betale enkelte Afdrag. Man kunde ogsaa gøre Renten konjunkturbestemt, men dette vilde let medføre, at Pantebrevet hverken kunde sælges eller belaanes, og Medarvingerne vilde derfor ofte være daarligt stillede med det. Det vil ofte være deres eneste Aktiv, som de skal benytte til at komme i Vej med. De skal derfor gerne kunne rejse Penge paa det. Man kunde derimod give Arvingerne Valget mellem en større Sum til konjunkturbestemt Rente og en mindre Sum til fast Rente.

Efter den svenske Kommissions Forslag skal Arven til Medarvingerne udredes kontant, men efter det finske Forslag skal den kunne udredes med Pantebreve, der foreslaaes garanterede af Staten. Dette Forslag ligner altsaa det af mig stillede.

De foreslaaede Regler, der udtrykt i Korthed gaar ud paa, at Ejendommen ved Arvedeling skal overgaa til en af Arvingerne til billig Pris og paa lempelige Betalingsvilkaar, indeholder — bortset fra Enkelthederne — ikke noget nyt. Men de vilde — som jeg har omtalt før — ikke faa nogen større Betydning, da det ikke ofte sker, at Ejendomme overdrages under et Arveskifte. Hvis de skål faa nogen væsentlig Betydning, maa de suppleres med andre Regler. Disse af mig foreslaaede videregaaende Regler gaar ud paa følgende:

1. Den af Lovgivningen fastsatte Ejendomspris ved Arvedeling skal ogsaa gælde ved Overdragelse af Ejendommen i levende Live fra Arvelader til Arving.

Reglerne faar derved et langt større Virkefelt, idet Overdragelse i levende Live i Virkeligheden er den sædvanlige Form for Ejerskifte indenfor Familien.

Denne Regel vilde være noget nyt. Men Reglen er en naturlig Følge af Arvereglerne. Naar Dodsboet ikke maa belaste Arvingen udover en vis Grænse, er det naturligt, at Arveladeren heller ikke maa gøre det i levende Live. Det vil nærmest være en Behagelighed for Overdragerne at have en saadan Regel at holde sig til, idet de da undgaar Spekulationer over, hvorledes de skal gøre Ret og Skel saavel overfor Overtageren som overfor de øvrige Arvinger.

2. Naar en Ejendom er overtaget af en Arving enten under et Skifte eller ved Overdragelse i levende Live til Lovens Afstaaelsespris, bliver den en Arvegaard, d. v. s. en Ejendom, der ikke kan sælges til fremmede, men skal gaa i Arv eller overdrages i levende Live til en Arving til Lovens Afstaaelsespris, altsaa den Pris, der svarer til Arveladerens Pris, da han overtog Ejendommen. Den Arving, der har overtaget en Ejendom paa billige Vilkaar, skulde naturligvis ikke have Ret til straks at gøre Fordelen i Penge ved Realisation af Ejendommen. Dette kan efter norsk Ret Aasædesarvingen gøre, men man er

da ogsaa enig om, at dette er en Mangel ved Loven. Det finske og svenske Forslag indeholder derfor den Regel, at den Gaardsarving, der sælger Ejendommen inden en vis Tid — efter Forslagene henholdsvis 10 og 15 Aar — skal tilsvare sine Medarvinger den Fordel, han har oppebaaret under Skiftet. Sælger han derimod Ejendommen efter den Tid, har han ingen Forpligtelser overfor Medarvingerne. En Regel, der sætter en saadan Grænse, er vilkaarlig, og den er da ogsaa Udtryk for, at man ikke fører Tanken til Ende, men standser paa Halvvejen paa et tilfældigt Punkt. Den Tanke, der ligger til Grund for de foreslaaede Arveregler, fører videre. Gaardsarvingen har faaet Ejendommen paa gunstige Vilkaar, for at den kan bevares i Familien uden at blive overbehaftet. Konsekvensen af denne Forudsætning er da, at Ejendommen ikke maa sælges til fremmede, men ved Ejerskifte skal gaa i Arv eller overdrages til en arveberettiget til Lovens Afstaaelsespris. Ønsker en Ejer ikke at beholde Ejendommen, maa han overlade den til et af sine Børn, eventuelt en af sine Søskende til denne Pris. Han faar derved just, hvad han har Krav paa. Medarvingerne faar som et Vederlag for Reduktionen af deres Arveparter den Værdi, at Ejendommens Forbliven i Slægten sikres, ikke blot for et vilkaarligt Aaremaal, men saalænge der findes nogen i Slægten, der er egnet til at overtage den.

Disse to Regler indeholder vel direkte intet om Begrænsning af Gælden, men de skal føre dertil ud fra den almindelige Regel, at en Kreditor ikke faar større Ret end hans Debitor. Naar Ejeren ved Overdragelsen af Ejendommen ikke kan faa noget større Vederlag end Lovens Afstaaelsespris, kan hans Kreditor heller ikke opnaa mere. Ligesom Ejeren ikke kan overdrage Ejendommen til andre end de arveberettigede, kan Kreditorerne heller ikke stille noget andet Krav. Det skal

fremgaa af Ejendommens Blad i Tingbogen, at den er en Arvegaard. Kreditorerne ved da, at Ejendommen i alle Tilfælde skal overgaa til en Arving for Lovens Afstaaelsespris, og at der ikke er nogen Sikkerhed i Ejendommen for Gæld, der overstiger Afstaaelsesprisen. Ejeren kan frit behæfte Ejendommen, men ved Ejerskifte, hvad enten det sker ved en Tvangsafstaaelse eller under et Skifte, skal Pantegæld, der ikke kan dækkes af Lovens Afstaaelsespris, bortfalde og slettes af Tingbogen. Herved sker der ikke Kreditorerne nogen Uret, thi de faar den Ret, som deres Debitor havde, hverken mere eller mindre.

Det kan efter min Mening ikke være tvivlsomt, at et saadant System vilde medføre den nødvendige og ønskede Begrænsning af Gældsstiftelsen, der vilde være »lagt Loft over Gælden«. Man kunde snarere spørge, om det ikke vilde blive for vanskeligt for Arvegaardsejeren at opnaa Kredit. Det vilde dog næppe være Tilfældet, thi han har det værdifulde Aktiv, at han har faaet Ejendommen paa gode Vilkaar. Dette Aktiv kan ganske vist ikke gøres i Penge, og derfor bliver Kreditmulighederne mere begrænsede, men det er ogsaa Meningen. Paa anden Maade kan Gælden ikke begrænses.

Jeg har hidtil kun talt om Ejendomme, der er erhvervede ved Arv eller ved Familieoverdragelse. Den skitserede Lovgivning for disse har jeg endvidere foreslaaet udvidet til Ejendomme, der i mindst 20 Aar har været i samme Ejers Besiddelse, medmindre han forebygger Lovens Anvendelse ved Tinglysning af en Erklæring herom, og endelig til Ejendomme, der er oprettede ved Hjælp af Statslaan. Med disse Udvidelser kan det antages, at en Arvegaardslovgivning i Løbet af en overskuelig Tid vilde omfatte Hovedparten af Landbrugsjorden og derved begrænse Gælden paa denne. Der vilde dog blive en mindre Part tilbage, der var omsætningsfri og altsaa kunde erhverves af dem, der ikke havde Adgang til at faa en Arvegaard.

En Arvegaardslovgivning vilde kræve Overvejelse af

mange Spørgsmaal, f. Eks. om den kun skulde gælde for Landbrug af en vis Storrelse eller alle Landbrug, hvem der skulde være arveberettigede og Ordenen mellem flere berettigede, hvorledes man skulde forholde sig, hvis der ingen arveberettiget fandtes eller de arveberettigede ikke kunde eller vilde overtage Ejendommen, hvornaar en Arvegaard kunde deles eller udstykket, hvorledes man skulde forholde sig, naar Ejendommens eller Ejerens Gæld oversteg Lovens Afstaaelsessum i det Øjeblik, da Ejendommen blev inddraget under Loven. Det kan om disse Problemer siges, at det ikke vil være vanskeligt at finde en Løsning. Opgaven vilde i Almindelighed blive at vælge den bedste blandt flere Muligheder. Det kan endvidere siges, at man især skulde tage Hensyn til, hvad der har været Arveskik her i Landet. I mange Tilfælde maatte Afgørelsen af foreliggende Spørgsmaal overlades til særlige Myndigheder, der skulde varetage saavel de arveberettigedes som Samfundets Interesser. De tyske Arvegaardsretter, der har Bønder som Meddomsmænd, kan tjene til Forbillede for saadanne Myndigheder.

Maalet med den foreslaaede Lovgivning er ikke at afskaffe Pantegælden, men at holde den indenfor saadanne Grænser, saa der bevares en Stand af Landbrugere, der er uafhængige af Kapitalen og dermed har opnaaet den nødvendige Tryghed i Besiddelsen. Midlet hertil er en anden Ejendomsform end den nuværende — det omsætningsfrie Selveje. Dette har i stort Omfang ført til en Forgældelse, der betyder, at Selvejet kun er formelt, en Skal uden Kerne. Hvis dette skal ændres, er det nødvendigt at begrænse Omsætningsfriheden, thi saalænge en Ejendom kan sælges til den højstbydende, findes der ingen Midler til at begrænse Gælden.

Midlet er saaledes det samme, som den tyske Arvegaardslov anvender, men de foreslaaede Regler tilsigter at undgaa nogle af de Ulemper, der vil være en Følge af den tyske Lovgivning. Arvingerne stilles mere lige, der skabes ikke nogen privilegeret Overklasse, og de udyg-

tige Ejere kan ikke holde sig ved Ejendommene, naar de skal forrente en saa stor Gæld, som de i Almindelighed maa overtage.

Nu vil nogle sige, at det kan være meget godt med en Begrænsning af Gælden, men at en Arvegaardslovgivning ikke er tiltalende, idet den giver de nuværende Ejere og deres Efterkommere en Fortrinsret til Jorden paa Bekostning af den øvrige Del af Befolkningen, altsaa strider imod Lighedsprincippet, er udemokratisk. Hertil er at sige, at det er godt med Lighed, naar den blot ikke bliver til almindelig økonomisk Afhængighed og Usikkerhed, men det er just det, Omsætningsfriheden har ført til og vil føre til. Vil man da afskaffe eller indskrænke denne, maa man i et Samfund, der bygger paa den private Ejendomsret og Arveretten, nødvendigvis give Arveretten en større Plads, i større Omfang lade Ejendomsovergang ske ved Arv i Stedet for gennem Handel. Vilde man lade Staten bestemme, hvem Ejendommene skulde overgaa til, betød det Ophævelse af den private Ejendomsret.

Ved en Arvegaardslovgivning kommer man ganske vist i Strid med et Princip om Folkets lige Adgang til Jorden, men dette Princip har ikke været og kan ikke føres ud i Virkeligheden. Omsætningsfriheden betyder ikke Adgang til Jorden for alle, men for dem, der enten har nogen Kapital, eller som er i Stand til at stifte den tilstrækkelige Gæld. Den nuværende Lighed er altsaa blot af formel Karakter og derfor ikke meget værd. En Arvegaardslovgivning vil ikke forringe Adgangen for ubemidlede til at erhverve mindre Ejendomme. Det maa ligesom tidligere ske gennem Støtte fra Statens Side.

Der er ogsaa rejst andre Indvendinger mod Forslaget. Jeg kan ikke komme ind paa disse, men skal blot sige, at jeg ikke tror, man kan finde en Ordning, der blot har Fordele og ingen Ulemper. Erfaringen viser, at ethvert Fremskridt har sin Pris, medfører sine Ulemper. Vil man afskaffe Landbrugets Forgældelse, er det ikke at vente, at det kan gøres, uden at det medfører nogle uøn-

skede Bivirkninger. Dette er ikke afgørende, det kommer blot an paa, om Fordelene i tilstrækkelig Grad er de overvejende.

Den skitserede Ordning forudsætter, at alle bestaaende Rettigheder respekteres, og det vil derfor tage lang Tid, inden den kom til at virke fuldt ud. Det samme gælder imidlertid ogsaa den tyske Arvegaardsret, og det kan ikke være nogen Indvending imod den. Naar nogen planter en Skov, varer det længe, inden han faar Tømmer af den, og det bliver maaske først hans Efterkommere, men derfor er det baade rigtigt og saare vigtigt, at der plantes. Dagens paatrængende Opgaver skal klares, men det er lige saa vigtigt, at der udføres et Arbejde paa langt Sigt ogsaa med den fjerne Fremtid og med vore Efterkommeres Vel for Øje.